

PUHETTA JA POHDINTAA SUOMALAISUUDESTA

Näkökulmia suomalaisuuden tutkimukseen ja ymmärtämiseen

MATTI SARMELA

Suomalainen, ugrilainen vai eurooppalainen?

Esitelmä Jyväskylässä 8.4.1999

ALKUPERÄISKULTTUURI

Alustukseni otsikko on herättänyt minussa hämmennystä, mutta yritän harhailla yli koko tämän eurooppalais-ugrilaisen aihepiirin. Kirjoitin aikoinaan Suomen perinneatlaksen johdantoon, että Itämereltä Uralille ulottuvalla asuinalueellaan suomalais-ugrilaiset ovat alkuperäiskansoja, heitä varhaisemmista kulttuureista ei ole tietoa. Tämän ylpeän toteamuksen taustalla oli suomalaisten arkeologien, kielitieteilijöiden ja kulttuuritutkijoiden yhteinen Tvärminnen kokous (1980), jossa hylättiin ns. vaellusteoria. 1

Kokouksen päätössanoissa todettiin, etteivät suomalaiset eivät ole vaeltaneet tähän maahan ajanlaskun alun tienoilla, vaan varhaisimpien kulttuureiden kuten kampakeramiikan on täytynyt olla kieleltään suomalais-ugrilaisia. äskettäin ilmestyneessä Turun arkeologikongressin julkaisussa myös venäläiset tutkijat pitivät uralilaisia tai protouralilaisia jääkauden jälkeisen Itä- ja Pohjois-Euroopan ensimmäisinä asukkaina, jotka siis elivät tässä maanosassa ennen arjalaisten ja slaavilaisten kansojen tuloa. 2

Me kuulumme siis Euroopan kanta-asukkaisiin, jotka jo jääkauden aikana elivät tässä maanosassa Me olemme pohjoisten metsien ja soiden ekohistoriaa, merenrannikoiden, jokivarsien ja järvireittien kansoja; maanosan vanhin kulttuuri. Suomalais-ugrilaisten kansojen menneisyydessä on säilynyt se, mitä on ollut alkuperäinen eurooppalaisuus.

Marraskuussa 1841 Matias Aleksanteri Castren, jota on nimitetty Suomen suvun tutkimuksen isäksi, ja Elias Lönnrot lähtivät viinapulloineen tutkimusmatkalle Suomen Lapin kautta Kuolaan ja muinaisten bjarmien maahan. Arkangelissa Lönnrot erosi toveristaan ja lähti Aunukseen tutkimaan tsuudeja, mutta Castren jatkoi matkaansa Pohjois-Venäjälle samojedien luokse kulkien aina Uralille asti. Alkuperäiskansan kotaan tullessaan Castren antoi tuliaisiksi isännälle viinapullon ja työ kielenoppaiden kanssa kulki sekin eteenpäin vaivalloisesti viinan voimalla. Nesin kylässä Castren kävi paikallisen papin rouvan kanssa katsomassa kuinka, samojedit eli siis nenetsit, viettivät häitä. He tulivat paikalle hiukan myöhästyneinä, suuri osa häävieraista makasi jo sammuneena hangessa hääkodan ulkopuolella, joku kaatoi kahvipannulla viinaa suoraan maassa makaavien suuhun. Häiden loppupuolella vieraat alkoivat tapella keskenään, vetäen tukasta ja lyödä moksien nyrkeillään kaikkia vastaan tulijoita sukupuoleen katsomatta, kunnes väsyivät tai sammuivat. Sulhanen makasi hääkodan ovella eikä koko aikana tiennyt maailmasta mitään. 3

Monta sataa vuotta alkuperäiskansat ovat kaikissa maaosissa taistelleet olemassaolostaan, vaihtoehtoina ovat olleet joko unohdus: alkoholismi, tarkoituksettomuus, syrjäytyminen - tai sopeutuminen yhdenmukaiseen enemmistökulttuuriin. Paikallisten luontois-kulttuureiden yläpuolelle on noussut kansallisvaltioiden taloudellinen edistys, länsimainen kehitysmeritokratia, ylivoimainen keskitetty organisaatiokulttuuri, metsä-, öljy ja kaivosteollisuus - kolonialismi, industrialismi, nationalismi ja modernismi, millä nimellä voitajien kulttuuria nyt meritokratiassa nimitetäänkin. Kaikkein tehokkaimmin alkuperäiskansoja ovat pitäneet rauhallisina viinakauppiat. Länsimainen kehitys jatkaa voittokul-

kuaan, alkuperäiskansat eivät kuulu voittajien historiaan.

KANSALLISVALTIO

Ollessani viime talven (1997-1998) Thaimaassa, jossa olen seurannut paikallisten kylien rakennemuutoksia 25 vuoden aikana, vanhempien puhe kääntyi enemmän tai myöhemmin lasten tulevaisuuteen: kuinka saisi lapsensa koulutetuksi, kuinka saisi heidät varjeluksi huumeilta. Kuinka paljon tuossa maassa on kertomuksia huumeisiin ja AIDS:iin kuolleista nuorista, jotka kerran olivat vanhempiensa tulevaisuuden toivo. Nykyisin thaimaalaisessa perheessä on kaksi lasta, ei yhtään enempää, tulevaisuudessa vain yksi, sillä useamman lapsen kasvattamiseen ja kouluttamiseen ei vanhemmilla ole voimia. Thaimaan niin kuin Suomenkin tietointensiivisessä yhteiskunnassa käydään ankaraa pudotuspeliä lastentarhoista yliopistoon saakka. Mutta enää ei ole kahtiajakoa etnisiin vähemmistöihin ja valtakulttuureihin, kehitysmaihin ja teollisuusmaihiin. Sama huoli vanhemmilla on niin idässä kuin lännessä, USA:ssa, Japanissa, Suomessa, yhteiskuntaluokkiin katsomatta. Tänä päivänä ei kukaan äiti eikä isä tiedä, kuuluuko hänen lapsensa niihin, jotka tarttuvat kiinni huumeisiin vai selviytyvätkö he kulttuuriympäristössä, jossa vain maailmanluokan suorittajalla on tulevaisuus.

Jos uskotaan huumetilastoja, seksitutkimuksia, pedofiliaraportteja, porno- ja väkivalta-teollisuuden myyntikäyriä länsimaista kulttuuria uhkaa moraalinen ja eettinen rappio. Länsimaisuus on oikeastaan jo rappiokulttuuri, se on saavuttanut kehityksessä muinaisen Rooman imperiumin. Yhteiskunnan rappio on ehtymätön tutkimuskohde ja uutisaihe, se myy; sitä paitsi järjestelmästä pudonneet eivät kuulu uuteen globaalien ihmisten historiaan Huumekauppiat ja elämysteollisuuden tajuntateknikot pitävät massat rauhallisina.

Historiansa aikana Suomi on ollut metropolien raaka-aineperiferia, jossa kaikki omaehtoiset, paikalliseen ympäristöön sopeutuneet kulttuurimuodot ovat jääneet kansainvälisen kehityksen ja markkinatalouden jalkoihin. Uralilaisten metsästäjä-keräilijöiden kulttuuri tuhoutui turkiskauppaan ja kun Pohjois-Eurooppa, Suomi mukaan lukien oli 1600-luvulle tultaessa tyhjennetty sukupuuttoon, turkisten hankinta siirtyi Pohjois-Amerikkaan. Intiaanikansoja odotti saman kohtalo. Suomen kaskiviljely, tuo kalevalainen kulttuurimuoto, tuhoutui sahateollisuuteen ja puutavarakauppaan, talonpoikainen 1930-luvun maanviljely kansainväliseen tieteellis-tekniseen tehoviljelyyn. Nyt on tehoviljelyn vuoro, sen on sopeuduttava ympäristöön, jota hallitsee globaali agrobisnes.

Isänmaan repijät ovat rynnänneet haaskalle. Kansallisvaltio on muotitietoiselle yhteiskuntatieteilijälle ja kulttuurintutkijalle ilmestyskirjan peto, joka riisti ja kahlitsi yksilöä, holhosi, kontrolloi, rakensi tehottomia kansallisia instituutioita ja tukahdutti yksityisen yritteliäisyyden, luovan vapauden... Pystytti keskitysleirit.

Kansallisvaltioiden, näiden viimeisten kollektiivikulttuurien tai kuviteltujen paikallisten yhteisöjen yläpuolelle ovat nousseet tavarateollisuuden, ihmishuollon, ympäristönvalvonnan ja tulevaisuusteollisuuden globaalit teknokoneistot. Ne ovat ottaneet hallintaansa oman alueensa tiedon, tekniikan ja tulevaisuuden eikä kehitys voi pysähtyä ennen kuin ihminen ja luonto ovat teknosysteemien täydellisessä hallinnassa. Kukaan ei enää tiedä, missä päätetään kansallisvaltioiden ympäristöstä, taloudesta ja suuresta länsimaisesta kehityksestä. Tulevaisuuttaan eivät ole kadottaneet vain pienet etniset vähemmistöt, vaan myös pienet itsenäiset kansakunnat, kansalliset valtiokulttuurit, joilla ei enää ole muuta tulevaisuutta kuin silmitön sopeutuminen maanosavaltioiden aikakau-

teen.

Meritokratialla ei ole mitään muuta kulttuurimallia kuin keskittäminen.

OSAVALTIO

Suomea ovat hallinneet milloin Tukholman, milloin Pietarin, milloin Moskovan käskynhaltijat. Tänä maan talouden, hallinnon ja olemassaolon ydinkysymykset ratkaistaan Brysselissä. Isänmaasta puhuvat vain marginaaliset ryhmät, se ei enää tarjoa tietä tulevaisuuden mannermaiseen eliittiluokkaan. Uudessa järjestelmien hierarkiassa julkinen vaikutusvalta ja kulttuurihegemonia, todellisen tapahtumisen ohjaaminen, on siirtynyt Euroopan unionille. Pienikin EU:n avustus pyhittää jokaisen kehitys- tai tutkimushankkeen, nostaa sen mannermaiselle kulttuuritasolle, eikä mikään kunta tai kylä ole olemassa, ellei sillä ole EU-projektia ja EU-koordinaattoria. Suomessa ei voi enää tapahtua edistyksellistä ilman tulevan mannervaltion päätöksiä. Euroopan unioni on auktoriteetti, joka kykenee suojelemaan Suomen metsät, pitämään yllä maataloustuotannon, poistamaan työttömyyden.

Bryssel on suomalaisille meritokraateille valtajärjestelmän keskus. Jossain mannervaltion sydämessä on mystinen, suunnaton EU-tieto ja EU-osaaminen. Kehitysuskon papisto tarvitsee loputtomasti kehitysriittejä ja ulkopuolisia auktoriteetteja, kulttipatsaita, eurojumalia, maailmanjohtajia. Eurohallinnointi tunkeutuu kaikille elämänalueille taloudesta tieteisiin ja taiteisiin. Tulevaisuuden Suomi on eurooppalaisia kulttuurikeskuksia, mannermaista tajuntateollisuutta; yhteistä eurokieltä ja eurooppalaisia puheenvuoroja; EU-palkintoja. Suomalainen eliitti on valmis suuriin kansainvälisiin tehtäviin ja uhoaa eurooppalaista merkitystään, se on alkanut suunnitella ja johtaa maailmantaloutta, EMU-prosessia.

Kansainvälinen matkiminen ja omien perinteiden repiminen on Suomessa aina ollut kunniakasta. Suuria suomalaisia ovat nyt ne, jotka kykenevät integroimaan, fuusioimaan, harmonisoimaan ja tiivistämään Suomen osaksi mannervaltiota, ja vapauttamaan suomalaisen kulttuurin globaaleille markkinavoimille. Jokainen menestyvä meritokraatti ja europoliitikko on oppinut uuden postkansallisen kielen. Mehän elämme postkolonialistisessa, postmodernissa, posthistoriallisessa, postvaltiolisessa ajassa.

LAKEIJAKANSA

Omassa historiassaan suomalaiset ovat alkuperäistä lakeijakansaa. Suomalaiselle kulttuurintutkijalle suomalaisuus on ollut vain diffuusioilmiö. Jokaiselle perinneilmiölle, jokaiselle Kalevalan runomotiiville on aina löydetty vastine ja esikuva Euroopan muinaisista keskuksista. Tämän alkuperäiskansan kulttuuri, sivistyksestä nyt puhumattakaan, on omaksuttu muualta ja levinnyt yläluokan ja säätyläisten keskuudesta oppimattomalle kansalle. Suomalainen eliitti on ollut ulkopuolista, ulkomaista tai halunnut palvella ulkopuolisia isäntiä. Se on ollut Suomen kansalle vierasta ja vieraskielistä tai halunnut vaihtaa kielensä ja kulttuurinsa, jopa sukunimensä. Ellei hämäläisiä, karjalaisia talonpoikia

olisi joskus elänyt omavaraisissa kylissään, suomen kieltäkään ei enää olisi olemassa.

Entä tänä päivänä? Suomalaisten kulttuurintutkijoiden lähdeviitteistä päätellen suomalainen kulttuuriantropologia, suomalainen sosiologia, suomalainen filosofia ei ole tuottanut yhtään omaa ajatusta; suomalaisen humanismin tehtävänä on matkia ranskalais-anglo-amerikkalaisia kulttikeskuksia, tulkita suuria ulkomaisia sitaatteja, uskoa amerikkalaiseen teoriaan. Periferiassa meritokratian tiede ja taide ei voi olla muuta kuin tekno systeemin sisäistä matkimista, jäljittelyn loputonta varioimista. Milloinkaan ihmiskunnan historiassa eliittiluokan ajattelu ei ole keskittynyt niin yhdenmukaiseksi eikä rajattu niin pienelle alueelle kuin nykyajan globaalissa kulttuurissa.

Gunnar Suolahti on kuvannut sarkastisesti, kuinka suomalainen euroeliitti menneinä vuosisatoina sopeutui mannermaiseen yhtenäiskulttuuriin ja erotti itsensä tavallisesta kansasta eli suomalaisista. Tuolloin siihen riitti muutama sana ranskaa ja rokokoohuonekalut; tänä päivänä siihen tarvitaan eurokoulutus ja häikäilemätön kyvykkyys nousta maailmanluokkaan.

Suomalaisuus on sitä, että suomalainen tottelee, seuraa johtajaa. Suomalainen on autoilija, jonka aina täytyy ottaa edellä ajava kiinni ja ajaa hänen kannoillaan. Suomi on maa jossa aamuöisellä maantielläkin autot ajavat tiiviisti peräkkäin, vaikkei niitä olisi koko sadan kilometrin matkalla kuin kolme. Siinä on tavisodan ihme. Sata viisikymmentä vuotta kansakoululaitoksen historiaa on opettanut suomalaiset tottelemaan organisaatioita, tottelemaan käskyjä ja ihailemaan loputtomasti ulkomaalaista, kaikkea vierasta, huipputekniikan ihmeitä, tuonpuoleista sivistystä, saneeraamaan, modernisoimaan, täyttämään EU:n vaatimukset. Suomi on maailman keskittynein insinöörivaltio, joka tottelee, ajaa peräkkäin ja organisoii lopulta itsensä pois maailmankartalta. Itäiseen imperiumiin suomalaisten on ollut pakko kuulua, läntiseen se on aina halunnut liittyä, itsenäisenä ja omillaan emme kykene elämään.

Suomen historiassa ei ole mitään muuta lohdullista kuin se, ettei maassa ole sentään ollut maaorjuutta. Suomalaiset ovat siis nöyrästi ottaneet vastaan milloin uskonnon milloin kehityksen nimissä tulleet hallitsijat, nyt me puolustamme eurooppalaista sivistystä, sillä niin kuin on ennustettu jäljelle jäävät enää suuret sivilisaatiot: kristillinen, islamilainen ja buddhalainen maailma. Suomalais-ugrilaiset ovat historian lakeijakansoja, alistuvia, sopeutuvia ja omasta kulttuuristaan luopuvia. Mutta kuitenkin vielä olemassa.

Viitteitä:

1. Alkuaan C.F. Meinanderin esille tuoma ajatus. Tvärminnen raportti "Suomen väestön esihistorialliset juuret" julkaistiin 1984.
2. Kyösti Julkun ja Kalevi Wiikin toimittama teos *The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia I. Societas Historiae Fenno-Ugricae*. Turku 1998.
3. M.A. Castrénin teoksesta *Nordiska resor och forskningar I.1852* (s. 222-231). Kirjoituksen tausta-artikkeleita mm. *Tajuntateknikoiden vuosituhat. Futura 2/1996*. Suomalainen eurooppalainen. *Kalevalaseuran vuosikirja 75-76/1996*. Täydellinen epätulevaisuus. Teoksessa Jarmo Heinonen - Osmo Kuusi (toim.), *Ekologinen humanismi.1997*. Paikallisten kulttuurien kohtalo. Jan Rydman (toim.) *Maailmankuvaa etsimässä. Tieteen päivät 1997*. Historian takainen Suomi. Teoksessa *Maan piiri ja elonkehä*. Professori Heikki Kirkisen juhla kirja, 125-145. *Historian tutkimuksia 14*. Joensuun yliopisto 1997.